

ДУАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ В УМОВАХ ГАЛУЗЕВОЇ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

У статті на засадах позитивного світового досвіду використання дуальної системи професійної підготовки кадрів та принципів кластеризації галузей економіки пропонується інноваційна освітня система підготовки кадрів для виноградарсько-виноробної галузі у структурі виноградарського кластеру.

Реалізація дуального навчання у кластерній системі підготовки галузевих кадрів сприятиме переходу на якісно новий рівень підготовки та перепідготовки висококваліфікованих робітничих кадрів та фахівців галузі, що як наслідок забезпечить конкурентоспроможність виноградарсько-виноробної галузі на міжнародному ринку. Подальші дослідження проблеми передбачають системну характеристику стратегій навчальних закладів – учасників кластеру.

Ключові слова: виноградарсько-виноробна галузь, виноградарський кластер, кадри, професійна підготовка, дуальне навчання.

Постановка проблеми. Стратегічна доктрина сучасного прогресу базується на концепції всебічного розкриття людських можливостей. Післявоєнний досвід Японії, Південної Кореї, Гонконгу та інших країн південно-східної Азії, що швидко розвивалися, свідчить, що за рахунок концентрації ресурсів в освітній системі можна за 10–15 років піднятися до рівня, який порівнюється з показниками передових світових держав. Пріоритетні інвестиції в людину є не наслідком зростання добробуту держави, а його причиною.

Перехід світового співтовариства від техногенної до антропогенної цивілізації, сучасні соціокультурні реалії, домінування гуманістичної парадигми в педагогічній теорії та практиці визначають необхідність розроблення інноваційних підходів до проектування сучасних освітніх систем.

Виробництво інформації та нових знань здійснюють наука й освіта. Але самі по собі, без зв'язку з виробництвом наука і освіта не є чинниками розвитку економіки. Оскільки наука, що продукує нові знання, й освіта, яка готує кваліфікованих спеціалістів для народного господарства, перш за все створюють необхідні умови для розвитку економіки, а реалізація цих умов здійснюється лише у процесі виробництва.

Не викликає сумніву, що вирішення проблеми інтеграції науки й освіти між собою та з виробництвом із метою підготовки творчого, конкурентоспроможного фахівця на часі.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні окремим аспектам проблеми інтеграції освіти, науки й виробництва присвячено широке коло досліджень, серед яких дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців: Ф. Зеєра, П. Кубрушка, В. Ледньова, Г. Мухаметзянової, В. Приходька, В. Іщенко, З. Сазонової та ін.

Зокрема, Ю. Левицький [7] розкриває значення та місце освіти у зв'язках із наукою та виробництвом; О. Голіченко [2] розглядає процес інтеграції з позиції налагодження ефективних схем кооперації та спеціалізації між учасниками цього процесу; Т. Кузнєцова та Г. Китова [6] досліджують стан інтеграції науки й освіти в російських реаліях, потреби й завдання поліпшення умов інтеграції на сучасному етапі розвитку; О. Амоша, А. Землянкін, Г. Моїсеєв [3] пропонують удосконалити взаємодію науки, освіти та промислового виробництва шляхом створення науково-освітніх або освітньо-наукових комплексів асоціативного типу із залученням підприємств промисловості; О. Катаєв [4] досліджує питання інноваційної діяльності науково-освітніх комплексів; І. Лікарчук – педагогічний аспект управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні [8].

Мета статті полягає у висвітленні переваг дуального навчання у професійній освіті в умовах галузевої кластеризації, адже незважаючи на значний науковий матеріал з дослідження різноманітних питань інтеграції, аналіз забезпечення інтеграційних процесів у такому аспекті обмежений.

Виклад основного матеріалу. Підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем сучасного суспільства – відбувається зміна оцінки результату освіти з понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура» на поняття «компетентність». У світі, де професійна праця та інші сфери життя постійно змінюються, освітня система покликана розвивати в майбутнього фахівця якості, що сприятимуть успішній соціалізації та адаптації поза межами навчального закладу – це професійний універсалізм, здатність змінювати сфери діяльності, мобільність, рішучість, відповідальність, здатність засвоювати й застосовувати знання в незнайомих ситуаціях, здатність до професійної комунікації. Сучасному фахівцю потрібна не кваліфікація, що часто асоціюється з умінням здійснювати ті чи інші операції матеріального характеру, а компетентність, яка розглядається як своєрідна сукупність навичок, властивих кожному індивіду, в якому поєднуються кваліфікація, соціальна адаптація, здатність працювати в команді, ініціативність і навіть готовність до професійного ризику. Саме з формуванням компетентності майбутнього фахівця пов'язують сьогодні якість професійної освіти, що забезпечує конкурентоспроможність випускника на ринку праці.

Професійна освіта має на меті підготовку майбутніх фахівців до значущої для суспільства професійної діяльності, в якій повною мірою повинні розкриватися їх професійні компетенції. Підготовка фахівця не може відповідати сучасним вимогам, якщо він під час навчання опановує тільки теоретичні знання та вміння й у нього не формується готовність до самостійної практичної діяльності. Випускники професійних закладів освіти, які не мають достатньо сформованих професійних компетенцій і досвіду практичної діяльності зазнають труднощів у працевлаштуванні.

Проблема полягає в неузгодженості між професійним навчальним закладом та потенційним роботодавцем (підприємством, організацією) [7].

Сьогодні виноградарсько-виноробна галузь, традиційна для Одеського регіону, відчуває потребу у фахівцях нового типу, здатних повною мірою реалізувати свій потенціал, швидко реагувати на зміни технічного і технологічного процесів. У зв'язку з цим система професійної освіти повинна забезпечити наявність професійних компетенцій для високого рівня оволодіння спеціальністю, що сприятиме формуванню позитивної установки майбутнього фахівця на успішну професійну діяльність, відповідальне ставлення до неї. Для цього необхідна тісна співпраця між закладом професійної освіти роботодавцем.

Необхідно звернути увагу на те, що нині немає системної підготовки кадрів різного кваліфікаційного рівня для виноградарсько-виноробної галузі виробництва – радянську систему підготовки зруйновано, нову систему не створено. У зв'язку з цим вважаємо на часі звернути увагу на позитивний світовий досвід створення освітніх кластерних систем у структурі галузевих кластерів та дуальну систему навчання, що забезпечує якісну підготовку галузевих кадрів.

Новітня історія демонструє, що лише зведена у групи кластерних «організмів» та інтегрована економіка може успішно функціонувати в умовах глобальної конкуренції. В економічному ракурсі на кластерних засадах пропонує сьогодні будувати постіндустріальну політику низка значних міжнародних експертів. Світовий досвід розвитку кластерних систем показав, що вони дали значний імпульс розвитку економіки тих країн, які застосовували їх принципи. Вийти на тренд стійкого розвитку й забезпечити зростання ВВП країна може розвиваючи інноваційну економіку на основі формування кластерів. Послідовники Британської кластерної економічної теорії стверджують, що держава, маючи недоліки за абсолютно всіма галузями, все рівно може знайти переваги на світовому рівні. Отже, головний висновок, який можна зробити з аналізу теорій, – головні переваги створюються на регіональному рівні, і вони виражаються в таких формах організації виробництва, як кластер.

На думку автора, актуальним є процес інтегрування у виноградарський кластер спеціалізованих підприємств галузі, у який увійдуть і професійні навчальні заклади різного рівня акредитації, адже для всієї групи підприємств галузевого кластеру повинен бути ринок перспективних кадрів.

Необхідно зазначити, що виноградарський кластер має ідеологічну складову, оскільки носієм національних традицій є корінне населення (переважно сільське), що займається виноградарством. Трудові відносини у виноградарстві мають свою специфіку, що зумовлена його біологічною природою. По-перше, у якості основних об'єктів праці у виноградарстві

використовуються земля й рослини. По-друге, існують особливі вимоги до трудової поведінки всіх працівників галузі, зумовлені особливостями виробничих процесів у виноградарстві й первинному виноробстві та відсутністю безпосередньовидимого зв'язку між трудовими діями працівників і якісними змінами у стані виноградних насаджень, якості винограду (столового, технічного), виноматеріалів, сильною залежністю біологічних процесів від зміни природно-кліматичних умов.

Від працівників у виноградарстві вимагається не тільки дотримання технологічної дисципліни, але і зацікавлене, творче ставлення до виробничого процесу, що визначається нестандартністю, швидкою мінливістю трудових ситуацій і необхідністю прийняття оперативних технологічних рішень.

У зв'язку з цим реальною силою розвитку виноградарства і виноробства можуть стати тільки освічені, підприємливі та ініціативні люди, здатні ефективно працювати в умовах ринку, зі сформованими ціннісними орієнтаціями. Підготувати такі кадри – одне з головних завдань професійних навчальних закладів галузевої кластерної системи.

Слід зазначити, що на засіданні круглого столу «Структура загальної середньої освіти України», ініційованого Президією, Відділенням загальної середньої освіти та Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України (січень 2015 р.) обговорювалося питання профілізації навчання. У рекомендаціях круглого столу, серед інших наголошувалося, що визначальною умовою успішної реалізації ідеї профілізації навчання після закінчення учнями основної школи є створення у масштабах країни мережі різнотипних навчальних закладів як відокремлених освітніх структур (одно- і багатопрофільні академічні та професійні ліцеї, професійно-технічні навчальні заклади, технікуми й коледжі, міжшкільні навчально-виробничі комплекси тощо), здатних забезпечити високу якість і доступність профільної освіти для кожного учня, де б він не проживав – у сільській місцевості чи в місті.

Поряд із цим положення Закону «Про вищу освіту» (липень, 2014) містять великий потенціал щодо оновлення системи професійної освіти України, передбачаючи взаємодію між усіма рівнями професійної освітньої системи, науки й виробництва.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що розвиток системи професійної освіти в сучасних умовах передбачає поєднання теоретичної підготовки з практичним навчанням на підприємстві, таке поєднання теорії з практикою визначається як дуальне навчання.

Особливий інтерес у цьому відношенні представляє система професійної освіти Німеччини (ця країна, за оцінкою Міжнародного інституту моніторингу якості робочої сили (Швейцарія), є одним із лідерів за рівнем кваліфікації кадрів). Система дуального навчання Німеччини перевірена

життям і є зразком для всього Європейського Союзу. У Німеччині дуальна система професійного навчання – це взаємодія двох самостійних в організаційному та правовому відношенні носіїв освіти в офіційно визнаних межах (відповідно до законодавства професійного навчання). Ця система включає два різні навчально-виробничі середовища – приватне підприємство та державну професійну школу, які діють разом для досягнення спільної мети – професійної підготовки кадрів.

Дуальна система забезпечує рівновагу між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці. Адже співпраця освітніх і господарських суб'єктів передбачає підготовку саме тієї кількості фахівців і такої якості знань та вмінь, якої в певний час потребує ринок праці [1].

При дуальній системі підготовки практична (виробнича) частина становить приблизно дві третини навчального часу, а навчального закладу (професійно-теоретична) частина, приблизно одну. Ця система навчання широко практикується й у Австрії та Швейцарії.

У Німеччині дуальна освіта регламентується переважно трьома законами й одним положенням, а саме:

- закон про професійне навчання (BBiG);
- закон про сприяння професійному навчанню (BerBiFG);
- молодіжний закон про охорону праці (JArbSchG);
- положення про професії (HWO).

Окремі професії регламентуються навчальними приписами (Ausbildungsverordnungen) для професій, що вимагають спеціальної підготовки [2].

Дуальну систему професійної підготовки повною мірою забезпечить галузева кластерна система. Вочевидь, що за дуальною системою професійної підготовки фахівці отримають більш глибокі знання та навички з обраної спеціальності.

У зв'язку з тим, що дуальна система професійної підготовки тільки починає впроваджуватися в сучасну вітчизняну освіту (на сьогодні це поодинокі приклади), то безперечно, що при інтеграції виробничого та освітнього процесів підготовки кадрів для виноградарства та виноробства доведеться зіткнутися з організаційними, науково-методичними труднощами. Насамперед, це стосується організації навчання, побудови навчальних планів, налагодження відносин професійних навчальних закладів із підприємствами розсадництва, виноградарського та виноробного бізнесу.

Як уже зазначалося, при дуальній системі професійної підготовки на практичні заняття відводиться переважна більшість годин, завдяки чому навчання стає практико-орієнтованим. Усі майбутні зміни потребують перегляду структури освітніх програм галузевих професійних училищ, технікуму, коледжу та університету. У цьому зв'язку необхідно зазначити, що Закон «Про вищу освіту» надає національним університетам право

розробляти освітні програми відповідно до кваліфікаційних вимог. Університети разом із роботодавцями повинні створити програми, які потрібні сучасному підприємству, можливо, виходячі за межі існуючих галузевих стандартів, якщо в цьому є доцільність і необхідність. Розробка таких програм вимагає глибокого осмислення й розуміння в цілому виробничого та освітнього процесів. Вимоги до рівня підготовки з дисциплін професійного спрямування та виробничо-професійного практикуму відповідно до галузевих стандартів спеціальності й напрямів поглибленої підготовки повинні бути відображені у змісті робочих програм дисциплін і практик. Вимоги навчальних програм, як нормативних документів, будуть реалізовуватися через систему навчально-виховної діяльності професійних навчальних закладів – учасників виноградарського кластеру, через широке використання практико-орієнтованих, інтерактивних технологій навчання на робочих місцях базових підприємств – учасників кластеру. Цей напрям є пріоритетним на стадії реалізації дуального навчання.

Необхідно зауважити, що дуальну систему навчання необхідно розглядати не тільки як систему підготовки висококваліфікованих галузевих кадрів, а й як реалізацію стратегії безперервної освіти, адже центроутворюючою структурою освітнього галузевого кластеру є університет. У зв'язку з цим необхідно розробляти програми і для прикладного бакалаврату, управлінської магістратури вищого навчального закладу.

Для підготовки освітніх професійних програм необхідно створити творчі групи, куди повинні увійти представники професійних закладів освіти (технікумів, коледжів), представники відповідного галузевого науково-дослідного інституту, університету та академії (аграрний університет, технологічна академія), представники роботодавців (розсадницькі, виноградарсько-виноробні господарства, провідні підприємства виноробної промисловості Одеського регіону). Творчою групою повинні розроблятися адекватні програми для середньої професійної освіти й орієнтовані на інноваційний технологічний процес для прикладного бакалаврату. Лише за таких умов буде побудовано ланцюжок безперервної освіти, коли по закінченні навчання у професійному училищі, технікумі, коледжі, людина може продовжувати навчання у вищому навчальному закладі за обраним напрямом підготовки.

З урахуванням сучасних вимог галузевого ринку, освітні програми повинні бути інноваційно-технологічними, за замовленням підприємства, що забезпечить швидке входження майбутнього фахівця в робочий ритм підприємства. Програми, побудовані на засадах дуального навчання повинні забезпечувати виконання майбутнім фахівцем робіт, необхідних виробництву із зануренням у тематику завдань підприємства, на якому майбутній фахівець буде працювати.

Не менш важливою проблемою в реалізації нової освітньої системи є науково-методичне забезпечення, яке необхідно коригувати відповідно до галузевих стандартів і будувати з урахуванням сучасних освітніх технологій. На думку Н. В. Абашкіної, при дуальній системі навчання на принципах поєднання теоретичного навчання в навчальному закладі й безперервної практики на базових підприємствах – учасниках кластеру буде досягнуто взаємовигідного соціального партнерства[1]. При такій системі навчання виникає необхідність у створенні інноваційних професійних технологій, що логічно інтегруються у сферу праці на основі оптимального співвідношення між теорією та практикою[4].

Переваги дуального навчання перед традиційною формою професійної освіти полягають у такому:

- студенти отримують і застосовують практичні навички в конкретному виді діяльності під час навчання у професійному навчальному закладі;
- підприємства-учасники кластера отримують цільовий адаптований кадровий потенціал. Майбутні фахівці можуть по закінченню навчального закладу вибрати місце роботи на підприємствах-учасниках кластера;
- використання системи договорів між учнями, студентами старших курсів та підприємствами кластера сприяє становленню молодих фахівців, враховує їх матеріальну зацікавленість, а також надає можливість професійного зростання через продовження освіти у вищому навчальному закладі за спеціальним навчальним планом у межах безперервного освітнього процесу галузевого кластера;
- випускник при працевлаштуванні в межах кластера не потребує психологічної та професійної адаптації, він добре орієнтується в проблемах виробництва, у процесі роботи; це творча, комунікабельна особистість.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Реалізація дуального навчання в кластерній системі підготовки галузевих кадрів, сприятиме переходу на якісно новий рівень підготовки та перепідготовки висококваліфікованих робітничих кадрів і фахівців для виноградарсько-виноробної галузі; формуванню загальних і професійних компетенцій випускників галузевих професійно-технічних училищ, технікуму, коледжу, університету, технологічної академії; забезпеченню конкурентоспроможності та затребуваності фахівців на ринку праці виробничого кластеру; розвитку ефективної системи соціального партнерства у сфері професійної освіти, що в наслідку забезпечить конкурентоспроможність виноградарсько-виноробної галузі на міжнародному ринку.

Подальші дослідження проблеми передбачають системну характеристику стратегій професійних навчальних закладів – учасників виноградарського кластеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія / Н. В. Абашкіна. – К. : Вища школа, 1998. – 207 с.
2. Амеліна С. М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини / С. М. Амеліна // Проблеми трудової і професійної підготовки : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 15 – С. 107–112.
3. Амоша О. І. Сучасні підходи щодо здійснення взаємодії академічної науки, освіти і промислового виробництва / О. І. Амоша, А. І. Землянкін, Г. В. Моїсєєв // Економіка та держава. – 2007. – № 3. – С. 4–7.
4. Катаєв О. Підходи до управління інноваційною діяльністю науково-освітнього комплексу / О. Катаєв // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 88–93.
5. Григор'єва В. А. Взаємодія суб'єктів управління: теоретичний аспект. Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів : монографія. – Дніпропетровськ : ІМА:прес, 2010. – С. 276–287.
6. Китова Г. А. Интеграция науки и образования в экономике знаний / Г. А. Китова, Т. Е. Кузнецова // Информационное общество. – 2005. – № 5. – С. 32–36.
7. Левицкий Ю. В. Становление целостности образования, науки и производства в информационном обществе : автореф. дисс. ... д-ра филос. наук : спец. 09.00.01 / Ю. В. Левицкий. – Омск, 2007. – 30 с.
8. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні (1888–1988 рр.) : монографія / І. Л. Лікарчук. – К. : Вища школа, 1998. – 256 с.

РЕЗЮМЕ

Постоян Т. Г. Дуальна система обучения в условиях отраслевой кластеризации.

В статье на основании положительного мирового опыта использования дуальной системы профессионального обучения и кластерных принципов, предлагается инновационная образовательная система подготовки отраслевых кадров в структуре виноградарского кластера.

Реализация дуального обучения в кластерной системе будет способствовать переходу на качественно новый уровень подготовки и переподготовки отраслевых кадров и, как следствие, обеспечит конкурентоспособность виноградарско-винодельческой отрасли на международном рынке. Дальнейшие исследования предусматривают системную характеристику стратегий учебных учреждений – участников кластера.

Ключевые слова: виноградарско-винодельческая отрасль, виноградарский кластер, кадры, профессиональная подготовка, дуальное обучение.

SUMMARY

Postoyan T. Dual Training System under Conditions of Sectoral Clustering.

The article focuses on the issue of training staff of different qualification levels for viticultural and winemaking sector of economy. Based on the best world practices of dual staff training system usage and principles of economic sectors clustering, the author considers an innovative educational system of training staff for viticultural and winemaking sector of economy in viticultural cluster, which will make staff training more efficient.

The investigated issue comes from the world community transition from technology-related to anthropogenic civilization, modern social and cultural realities, and humanistic paradigm domination in educational theory and practice. It determines the necessity for the development of innovative approaches to designing modern educational systems.

The attention is paid to the fact that today there is no system-based training of staff of different qualification levels for viticultural and winemaking industry – the Soviet method was liquidated and the modern one has not been created yet. In this regard it is reasonable to take

advantage of the best world practice of creating educational cluster systems in sectoral clusters structure and dual training system which will provide high-quality sectoral staff training.

Recent history shows that only the integrated and organized into groups of cluster entities economy can function effectively under conditions of global competition. According to a number of distinguished international experts, within economic framework the post-industrial policy should be cluster-based. World practice of cluster systems development showed that they stimulated economic progress in countries where their principles were used.

In the author's opinion, the process of integrating sectoral specialized enterprises into a viticultural cluster, which includes vocational educational institutions of various accreditation levels, is important, as long as high potential staff market is necessary for all corporate groups belonging to a sectoral cluster.

The author distinguishes a major issue concerning new educational system implementation in which research and instructional guidelines should be adjusted according to branch standards and developed considering modern production practice.

Key words: *viticultural and winemaking sector, viticultural cluster, staff, professional training, dual training.*